

Factsheet

Wapenexport en de Arabische Lente: een test voor het gezamenlijke EU-beleid

Ongeveer drie jaar geleden werd de Arabische wereld opgeschrikt door een golf van protesten. De eerste opstand begon eind 2010 in Tunesië, maar verspreidde zich al gauw naar andere Arabische landen. In enkele landen evolueerden deze protesten tot een bloedige burgeroorlog, die in het geval van Syrië nog steeds voortduurt. In veel van deze landen bleken het leger en de ordetroepen wapens van Europese makelij te gebruiken. De vraag dringt zich dan ook op of de Arabische Lente een invloed heeft gehad op de export van wapens vanuit de EU naar deze landen, en of de lidstaten hun beleid op elkaar afstemmen.

De Europese Unie: een poging tot harmonisatie

In de Europese Unie (EU) zijn de lidstaten bevoegd voor controle op wapenexport. Sinds het begin van de jaren '90 heeft de EU wel verschillende pogingen ondernomen om het wapenexportbeleid van de lidstaten te harmoniseren. Zo werd in 1998 een Gedragscode voor wapenexport aangenomen en in 2008 werd deze gedragscode vervangen door Gemeenschappelijk Standpunt 2008/944/GBVB. Dit Europees harmoniseringsproces was gedeeltelijk het gevolg van de vaststelling dat Westerse troepen in de Golfoorlog van 1990-1991 militair tegen een vijand kwamen te staan die gebruik maakte van Europese wapens.

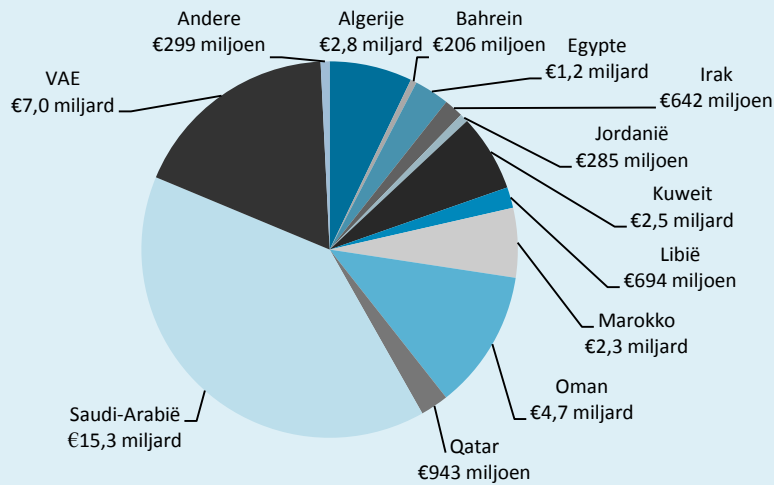
De EU wil zoveel mogelijk gelijke standaarden inzake wapenexport opleggen aan de lidstaten om binnen het Gemeenschappelijk Buitenlands en Veiligheidsbeleid (GBVB) van de Unie tot meer harmonisering van het wapenexportbeleid te komen. Doel is om de export te vermijden van goederen die gebruikt kunnen worden voor interne repressie, voor internationale agressie of die bijdragen aan regionale instabiliteit. De basis hiervoor zijn 8 gedeelde Europese criteria die de lidstaten dienen te toetsen voordat ze een wapenexportvergunning uitreiken. Deze criteria omvatten bijvoorbeeld respect voor mensenrechten, het handhaven van regionale vrede en stabiliteit, het risico op ongewenste wederuitvoer, etc.

Verder tracht de EU ook om de informatie-uitwisseling inzake wapenexport tussen lidstaten te verbeteren. Zo bestaat er een systeem waarbij lidstaten informatie over hun geweigerde exportvergunningen met elkaar delen. Dat consultatieproces moet ervoor zorgen dat het exportbeleid van de ene lidstaat het beleid van andere lidstaten niet ondergraaft. Verder beschikt de EU ook over de mogelijkheid om beperkende maatregelen af te kondigen inzake wapenexport, bijvoorbeeld wapenembargo's.

Export van de EU-lidstaten naar de Arabische wereld

De Europese defensie-industrie is in groeiende mate afhankelijk van verkoop aan landen buiten de Europese Unie. De economisch crisis en de daarmee gepaard gaande besparingen zorgen voor dalende defensiebudgetten in Europa. Tussen 2001 en 2010 daalde het gezamenlijk defensiebudget van de EU lidstaten van €251 miljard naar €194 miljard. De defensie-industrie is daarom in toenemende mate, en gesteund door de nationale overheden en de Europese Commissie, op zoek naar overzeese afzetmarkten. Het Midden-Oosten en de Maghreb, gekenmerkt door sterk stijgende militaire uitgaven, worden beschouwd als een lucratieve markt voor wapenexport. Dit is niet veranderd door het uitbreken van de Arabische Lente. Terwijl in 2007 16 procent van de totale Europese wapenexport naar Arabische landen ging, was dit in 2012 gestegen tot 25 procent.

Vergunde wapenexport vanuit EU-lidstaten naar het Arabische landen 2009-2012

In 2012 reikten 25 EU-lidstaten samen voor meer dan €10 miljard vergunningen uit voor de export van militair materieel bestemd voor Arabische landen. Duitsland, Frankrijk, Italië, Spanje en het Verenigd Koninkrijk zijn verantwoordelijk voor bijna 90% van deze wapenexport. Dit betekent echter niet dat de overige lidstaten niet betrokken zijn: in de hedendaagse geglobaliseerde defensie-industrie worden wapensystemen doorgaans geproduceerd met componenten uit een groot aantal Europese landen.

Impact van de Arabische Lente

In de weken na het uitbreken van de Arabische Lente namen de meeste EU-lidstaten maatregelen om wapenexport naar de Arabische wereld tijdelijk op te schorten. Voor de overgrote meerderheid van de Arabische bestemmingslanden hadden deze tijdelijke maatregelen nauwelijks een effect. Van een fundamentele breuk in het wapenexportbeleid van de lidstaten als gevolg van de Arabische Lente is geen sprake. Ondanks de regionale instabiliteit en het verhoogd risico op mensenrechtenschendingen en gewapend geweld in de regio, verdubbelde de waarde van de wapenexport naar de Arabische wereld tussen 2007 en 2012. Hoewel er nu wel iets meer vergunningsaanvragen worden geweigerd, blijft het percentage weigeringen bovendien laag (2-3% in de EU). Lidstaten blijken hun wapenexportbeleid ten aanzien van de Arabische wereld verder te zetten of de afgelopen jaren zelfs versoepeld te hebben.

Enkel voor Libië is een grote wijziging in wapenexportbeleid merkbaar. In de jaren voor de Arabische Lente werd voor grote sommen Europese wapenexport naar het land vergund. Dit stopte abrupt bij het uitbreken van geweld in het land en de aanname van een wapenembargo. De wapenembargo's op Libië en Syrië zijn de enige voorbeelden van een formeel gezamenlijk beleid van de EU-lidstaten. Voor Syrië had dit wapenembargo echter weinig onmiddellijk effect aangezien Europese landen sowieso nauwelijks exporteerden naar het land. Voor de andere getroffen landen zoals bijvoorbeeld Bahrein of Tunesië, reageerde elke lidstaat op eigen wijze. Op basis van een nationale interpretatie van de bepalingen van het Gemeenschappelijk Standpunt, nam elke lidstaat eigen beslissingen. Voor de Arabische landen die niet of nauwelijks rechtstreeks in aanraking kwamen met de Arabische Lente was het *'business as usual'*.

Het ontbreken van een gezamenlijke EU-aanpak ten aanzien van de Arabische landen waar protest uitbrak en het ontbreken van een restrictief wapenexportbeleid voor de overige landen in de regio ondergraaft de ontwikkeling van een geloofwaardig en legitiem Europees Buitenlands en Veiligheidsbeleid in het algemeen en mensenrechtenbeleid in het bijzonder.

Meer weten?

Het volledige rapport *'Business as usual? Assessing the impact of the Arab Spring on European arms export policies'* vind je op www.flemishpeaceinstitute.eu.